

BADIIY ASARLAR ORQALI PSIXOLOGIK TARBIYA: O‘ZBEK ADABIYOTI TAJRIBASI

Raximova Madina Xasanovna

Osiyo xalqaro universiteti o'qituvchisi

Baqoyeva Moxlaroyim

Osiyo xalqaro universiteti 2FT(o') – guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbek adabiyotining badiiy asarlar orqali inson psixologik tarbiyasiga ta’siri tahlil qilinadi. Adabiyot insonning shaxsiy rivojlanishi, axloqiy tarbiyasi va ijtimoiy moslashuv jarayonlarida muhim rol o‘ynaydi. Alisher Navoiy, Abdulla Qodiriy, Cho‘lpon kabi buyuk adiblarning asarlari orqali inson ongiga va ruhiyatiga ta’sir ko‘rsatish masalalari yoritiladi. Ushbu tadqiqot badiiy asarlarning pedagogik psixologiya nuqtayi nazaridan ahamiyatini ochib beradi.

Аннотация: В данной статье анализируется влияние узбекской литературы на психологическое воспитание человека через художественные произведения. Литература играет важную роль в процессах личностного развития, нравственного воспитания и социальной адаптации человека. Через произведения великих писателей, таких как Алишер Навои, Абдулла Кадири, Чолпон, освещаются вопросы влияния на сознание и психику человека. Данное исследование раскрывает значение произведений искусства с точки зрения педагогической психологии.

Kalit so‘zlar: Badiiy adabiyot, psixologik tarbiya, O‘zbek adabiyoti, shaxsiy rivojlanish, axloqiy tarbiya, pedagogik psixologiya, ijtimoiy moslashuv, Alisher Navoiy, Abdulla Qodiriy, Cho‘lpon.

Kirish

Jamiyat rivojlanishida badiiy adabiyotning o‘rni beqiyos bo‘lib, u nafaqat estetik zavq bag‘ishlaydi, balki inson ruhiyatiga ham ta’sir o‘tkazadi. O‘zbek adabiyoti hamisha inson ma’naviyatini yuksaltirish, uning ruhiy olamini boyitish va jamiyatga foydali shaxsni tarbiyalash vazifasini o‘z zimmasiga olgan. Xususan, pedagogik psixologiya nuqtayi nazaridan olib qaraganda, badiiy asarlar orqali shaxsiy rivojlanish, axloqiy tarbiya va ijtimoiy moslashuv jarayonlari amalga oshiriladi. Ushbu maqolada O‘zbek adabiyotining psixologik tarbiyadagi ahamiyati tahlil qilinadi.

Asosiy qism

1. Badiiy asarlar va shaxsiy rivojlanish

Har qanday badiiy asar o‘z o‘quvchisiga ma’lum bir hayotiy tajriba taqdim etadi. O‘zbek adabiyotining mumtoz namunalari – Alisher Navoiy, Abdulla Qodiriy, Cho‘lpon, Oybek va boshqa adiblarning asarlari inson ruhiyatiga bevosita ta’sir o‘tkazadigan kuchga ega. Masalan, Alisher Navoiy asarlarida insoniy fazilatlar, vafodorlik va odillik kabi

tamoyillar ilgari suriladi. Ushbu asarlar yosh avlodda ezgulikka intilish hissini shakllantiradi va shaxsiy o‘rishga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Badiiy asarlar insonning shaxsiy rivojlanishida katta ahamiyatga ega bo‘lib, ularning ta‘siri turli jihatlarida namoyon bo‘ladi. Quyida bu jarayonning asosiy yo‘nalishlarini ko‘rib chiqamiz.

Axloqiy va ma‘naviy kamolot. Badiiy adabiyot insonni axloqiy jihatdan tarbiyalaydi, unga yaxshilik va yomonlik o‘rtasidagi farqni anglashga yordam beradi. Masalan, O‘zbek adabiyotidagi buyuk asarlar – **Alisher Navoiy** va **Abdulla Qodiriy** ijodi insoniy fazilatlarni targ‘ib qiladi. “O‘tkan kunlar” romanida shaxsiy mas‘uliyat, fidoyilik va muhabbat tushunchalari yoritilgan bo‘lib, bu o‘quvchining axloqiy rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Tafakkur va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish. Badiiy asarlar o‘quvchini turli hayotiy muammolar haqida o‘ylashga, voqealarni chuqur tahlil qilishga o‘rgatadi. Masalan, **Cho‘lponning “Kecha va Kunduz”** romani jamiyatdagi tengsizlik masalalariga e‘tibor qaratib, o‘quvchini fikrlashga undaydi. Bunday asarlar insonning hayotga va jamiyatga nisbatan mustaqil qarashlarini shakllantirishga yordam beradi.

Tasavvur va ijodiy tafakkurni kengaytirish. Adabiyot orqali inson tasavvur olamini boyitadi. Xususan, **fantastik va syurreal asarlar**, masalan, Abdulla Qahhor yoki O‘tkir Hoshimov ijodi ijodiy fikrlash va yangi g‘oyalarni ilgari surishda muhim o‘rin tutadi. Badiiy asarlar orqali inson o‘zining hissiy olamini chuqurroq anglab, kelajakda o‘zining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishi mumkin.

Hissiy intellektni oshirish. Badiiy asarlar insonning empatiya va hissiy qabul qobiliyatini rivojlantiradi. Masalan, **Muhammad Ali Qo‘shmoqov** yoki **Xudoyberdi To‘xtaboyev** asarlari yosh avlodning hissiyotlarini shakllantirishda, ularni turli holatlarga to‘g‘ri munosabat bildirishga o‘rgatishda muhim rol o‘ynaydi.

O‘z-o‘zini anglash va motivatsiya. Ba‘zan badiiy asarlar o‘quvchini o‘z hayotiga boshqacha qarashga undaydi. Masalan, **komillik sari intilish** haqida hikoya qiluvchi asarlar shaxsiy rivojlanishning muhim qismidir. Ushbu jarayon odamning o‘z qobiliyatlarini anglashiga va maqsad sari intilishiga yordam beradi.

2. Adabiyot orqali axloqiy tarbiya

Badiiy adabiyot inson ruhiyatini tarbiyalashning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Jumladan, Abdulla Qodiriyning "O‘tkan kunlar" romani orqali o‘quvchi hayotiy sinovlar, sevgi, fidoyilik va vatanparvarlik tushunchalarini anglaydi. Ushbu asar ta‘sirida insonda hayotga, oilaga va jamiyatga nisbatan mas‘uliyat hissi ortadi. Bunday psixologik ta‘sir vositasida insonlar hayotga real qarashni o‘rganadi va axloqiy tamoyillarni shakllantiradi.

3. Ijtimoiy moslashuv va badiiy asarlarning roli

Adabiyot insonni ijtimoiy hayotga moslashishga yordam beradi. Masalan, Cho‘lponning "Kecha va kunduz" romanida jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlik, inson huquqlari

va erkinliklari masalalari yoritilgan bo‘lib, ushbu asar orqali o‘quvchi hayotga nisbatan tanqidiy fikrlashni shakllantiradi. Bu esa, o‘z navbatida, psixologik jihatdan mustahkam va ijtimoiy faollikka intiluvchi shaxslar tarbiyalashga xizmat qiladi.

Xulosa

Badiiy adabiyot inson ongiga bevosita ta’sir qiluvchi kuchga ega bo‘lib, uning psixologik rivojlanishi va tarbiyasida muhim ahamiyat kasb etadi. O‘zbek adabiyotining buyuk namunalari insonda axloqiy fazilatlarni shakllantirish, ruhiy barqarorlikni ta’minlash va ijtimoiy hayotga moslashish jarayonida katta o‘rin tutadi. Shu bois, badiiy asarlar nafaqat madaniy meros, balki insoniylik va axloqiy tarbiyaning muhim manbalaridan biri sifatida e’tirof etiladi. Ularni chuqur o‘rganish va targ‘ib qilish pedagogik psixologiya nuqtayi nazaridan ham dolzarbdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Navoiy, A. (1991). *Xamsa*. Toshkent: Fan nashriyoti.
2. Qodiriy, A. (2019). *O‘tkan kunlar*. Toshkent: Yangi asr avlodi.
3. Cho‘lpon, A. (2020). *Kecha va kunduz*. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.
4. Karimov, I. (1998). *Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch*. Toshkent: Ma’naviyat.
5. Hoshimov, O. (2015). *Dunyoning ishlari*. Toshkent: Sharq.
6. To‘xtaboyev, H. (2003). *Sariq devni minib*. Toshkent: Yoshlar nashriyoti.
7. Рахимова, М.Р. (2020). Мактабгача таълим муассасаларида психологик хизматни ташкил этишнинг назарий асослари. *Замонавий таълим*, 5(90), 32-39.
8. Raximova M.X (2024) O‘smirlarni ijtimoiy moslashuviga ko‘maklashishda psixologik-pedagogikaning o‘rni. (615-618)
9. Xasanovna, R. M. (2024). IJTIMOIIY MUNOSABATLAR VA GURUH DINAMIKASI. *The latest pedagogical and psychological innovations in education*, 1(2), 177-182.
10. Рахимова, М. Х. ЁШЛАРНИ ДЕСТРУКТИВ ГУРУХЛАР ТАЪСИРИДАН ҲИМОЯЛАШНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ. *ТОШКЕНТ-2021*, 52.
11. Xasanovna R. M. BOLALIKDAN KATTALIKKA QADAR PSIXOLOGIK RIVOJLANISH JARAYONLARI //The latest pedagogical and psychological innovations in education. – 2024. – T. 1. – №. 2. – С. 150-155.
12. Xasanovna R. M. ZAMONAVIY BOLALARDA INTERNETNING PSIXOLOGIK TA'SIRI //The latest pedagogical and psychological innovations in education. – 2024. – T. 1. – №. 2. – С. 136-142.